

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA

GRUP PROFESORI SENIORI

COMPETITIVITATEA OLTENIEI
- TRECUT, PREZENT, PERSPECTIVE -
STUDIU INTERDISCIPLINAR

COORDONATOR

CONSTANTIN FOTA

EDITURA UNIVERSITARIA

Craiova, 2022

Referenți

Prof. CSP I dr. Napoleon Pop

Prof. CSP I dr. Maria Cartas

Copyright © 2022 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Competitivitatea Olteniei : trecut, prezent, perspective :

studiu interdisciplinar / coord.: Fota Constantin. -

Craiova : Universitaria, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1872-5

I. Fota, Constantin (coord.)

908

Ediție sponsorizată de Fundația Constantin Botea, fost decan, Universitatea din Craiova. Tirajul de 100 exemplare se distribuie cu titlu gratuit persoanelor juridice și fizice interesate, la cerere.

Grup profesori seniori:

- Prof. univ. dr. Dumitru Buşneag - Matematică
- Prof. univ. dr. Dinică Ciobotea - Istorie
- Acad. prof. univ. dr. Ion Dogaru (d) - Drept
- Prof. univ. dr. ing. Nicolae Dumitru - Mecanică
- Prof. univ. emerit dr. Constantin Fota - Economie, Economie internațională
- Prof. univ. dr. Viorel Găina - Drept
- Prof. univ. dr. Ovidiu Ghidirmic (d) - Litere
- Prof. univ. dr. ing. Mircea Ivănescu - Robotica
- Prof. univ. dr. ing. Gheorghe Manolea - Inginerie electrică
- Prof. univ. dr. Romulus Mocanu - Agronomie
- Prof. univ. emerit dr. Constantin Niculescu - Matematică
- Prof. univ. emerit dr. Marin Opreţescu – Economie, Finanţe-bănci
- Prof. univ. dr. Vladimir Osiac - Istorie
- Prof. univ. dr. Dumitru Otovescu - Sociologie
- Prof. univ. emerit dr. Emilia Parpală - Afana - Filologie
- Prof. univ. dr. Aurel Popa - Horticultură
- Prof. univ. dr. Petre Rotaru - Fizică
- Prof. univ. dr. ng. Vladimir Răsvan - Ingineria sistemelor
- Prof. univ. dr. Nicolae Răzvan Stan - Teologie ortodoxă

Invitați de onoare permanenți:

- Prof. univ. dr. Mihai Ioana- Genetică, Universitatea de Medicina din Craiova

- Prof. univ. dr. Michael Schenker – Oncologie, Universitatea de Medicina din Craiova

Scurta introducere

Grupul de profesori seniori din cadrul Universității din Craiova pune la dispoziția celor interesați, ca de obicei cu titlu de voluntariat, un nou studiu interdisciplinar, „Competitivitatea Olteniei: trecut, prezent, perspective”, care se înscrie, împreună cu „Viziune Oltenia 2050” și „Tehnologiile emergente în Oltenia”, în Modulul de cercetare academică al Universității axat pe problematica dezvoltării Olteniei, devenirii sale ca o regiune prosperă și atractivă în plan național și internațional.

Este o înălțătoare onoare pentru Grupul de profesori seniori să dedice cu profundă afecțiune acest nou studiu și aferentul simpozion academic cinstirii și sărbătoririi jubiliare a 75 de ani de la înființarea Universității din Craiova, azi veritabil Panteon de cunoaștere al Cetății, căreia îi dorim nepieritoare înflorire și rodnică dăinuire.

Studiul își propune să evalueze stadiul cercetării și aplicației practice a conceptului de competitivitate pe plan internațional, precum și poziționarea României în ansamblu, în mod particular a Olteniei ca regiune de dezvoltare, în cadrul evoluțiilor care se înregistrează în acest tot mai important aspect al vieții contemporane. Pe această bază și beneficiind de avantajul incontestabil al cercetării interdisciplinare oferit de competența eterogenă cvasi total cuprinzătoare a Grupului, studiul avansează mai multe inițiative teoretice și de ordin practic, cum sunt o definiție operațională riguroasă a conceptului de competitivitate, calificarea regiunii de dezvoltare ca potențial sistem complex adaptiv, o formulă simplificată de calcul al competitivității la nivel de întreprindere/companie, reînființarea Asociației Române de Marketing (AROMAR) și a Clubului oamenilor de afaceri din Oltenia Atlantys/Minerva.

Se înțelege de la sine că opiniile și propunerile formulate în studiu țin de responsabilitatea autorilor și nu pot fi considerate ca reflectând neapărat poziția Universității din Craiova.

Cap. I Considerații generale privind competitivitatea

Grup profesori seniori

Studiul debutează cu un capitol de abordări conceptuale și metodologice, elaborat cu participarea întregului Grup de profesori seniori, moderator prof. Fota C., urmărindu-se realizarea unei cercetări riguroase cât mai aprofundate și a unor inițiative științifice folositoare în domeniu, valorificând avantajului competitiv oferit de multidisciplinaritatea componenței Grupului.

1. Abordări conceptuale

Sub raport conceptual, deși se bucură de un interes general crescând, de o literatură de specialitate abundentă (2000 autori, 1200 publicații, 70 țări, 78.000 citări¹, precum și de un larg consens în ceea ce privește originea, esența și factorii săi determinanți, termenul „competitivitate” nu are încă o definiție științifică consacrată, multe din cele existente mergând de la prea generale, de exemplu „Înșușirea de a fi competitiv” (Dexonline), trecând prin cele simplist tehnice, de exemplu „Reușita de a produce și vinde la un preț care să asigure un profit rezonabil², ajungând la cele foarte particularizate, de exemplu „Abilitatea de a genera în regiune, în condiții de concurență externă, niveluri relativ ridicate de venituri și de ocupare a forței de muncă”³.

Realitatea este că, așa cum consemnează autori consacrați din domeniu, s-a cam „abuzat” în interpretarea și în folosirea termenului de „competitivitate”. De altfel, în toate domeniile amatorismul, superficialitatea, confuzia, ambiguitatea și cu atât mai mult abordările

¹ International Competitiveness in the Economic Literature, A Bibliometric, 1945-2014, Athens Journal of Business Economics, Oct. 2016, cifre rotunjite.

² Uniunea Europeană, Al șaselea Raport asupra regiunilor, 1999.

³ Uniunea Europeană, Al șaselea Raport asupra regiunilor, 1999.

subiectiviste sau partizane se pot dovedi ca fiind dăunătoare, dacă transpuse în politici de firmă sau publice sunt urmate și de acțiuni practice de mică sau mare anvergură. Neîndoielnic, este parte a problemei și deranjantă controversa „înghețată” din 1994 dintre Michael Porter și Pol Krugman, privind validitatea științifică a atribuirii trăsăturii de competitivitate națiunilor (țărilor) sau regiunilor⁴. În acest context, formularea și scrierea unei definiții a competitivității, riguros documentată și robust argumentată - condiție a bunului mers al întregii cercetării – devine o provocare imperioasă.

Întorcând-ne în timp cu un sfert de mileniu la Adam Smith, anul 1776 al apariției *Avuției Națiunilor*, carte considerată de căpătâi a Economiei ca știință (Economics), constatăm, nicidecum surprinși, că autorul punctează în opera sa elementele cheie ale unei astfel de definiții: economie de piață liberă bazată pe proprietate privată; întreprinzători independenți, raționali, motivați de profit; produse cantitativ și la prețuri potrivite pieței; preț (productivitate) = cost (muncă, materiale, utilaje, rentă teren, dobândă capital) + profit; competiție liberă și loială pe piață ca instituție naturală, reconciliator providențial între interesele divergente de producător (privat) și de consumator (public); interdependentă cerere-ofertă și preț ca mecanism regulator în sistemul economic liber, descentralizat; „mâna invizibilă”, „laissez faire economy”; stat puternic, furnizor de acces, protecție și securitate în plan extern, de apărare a libertăților, drepturilor, concurenței libere și de investiții cu costuri greu suportabile de populație în plan intern; rol stelar al competiției libere pe bază de avantaj absolut de productivitate, ca doctrină pentru liberalizarea comerțului în relațiile internaționale⁵.

De remarcat că în această selecție de percepte cheie substanțiale nu se regăsește expresia „COMPETITIVITATE” ca atare și nu pentru că ar fi fost

⁴ Michael Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, HBR, March- April 1990. Paul Krugman, *Competitiveness: A Dangerous Obsession*, *Foreign Affairs*, March-April 1994.

⁵ Vezi lucrarea menționată și *The Oxford Dictionary*, July 1924, *Dictionary of Economics*, Dent. London 1964 și E. Heimann, *History of Economic Doctrines*, Oxford Pres, New York, 1964.

omisă, ci întrucât aceasta emerge din fiecare aserțiune și cu deplină claritate din ansamblul lor. De altfel, din punct de vedere strict semantic, expresia este derivat direct al cuvântului de boltă utilizat de A. Smith în întreaga sa operă - COMPETITIE, de la care decurg competitor, competitiv, COMPETITIVITATE. Observăm, de asemenea, că A. Smith a văzut și a analizat locul și rostul competitivității anume în domeniul economiei de piață liberă, precum și în atributul intrinsec al întreprinderilor și întreprinzătorilor privați, nicidecum al națiunilor sau regiunilor, care prin natura lor publică nu pot face acte sau fapte de comerț și a căror „competitivitate” ar putea fi considerată, la modul general vorbind, suma competitivității agenților economici din teritoriile respective, pe care acestea au menirea să îi sprijine activ prin menținerea liberei competiții, adoptarea de măsuri fiscal- bugetare motivante, realizarea de investiții majore și obținerea de condiții cât mai bune de acces pe piețele externe.

În aceeași ordine de idei, considerăm că, exceptând „avantajul comparativ” al lui Ricardo (1817), apreciat ca fiind cea mai mare descoperire de până acum a Științei economice, niciuna dintre evoluțiile teoriei economice din ultimii 200 de ani, multe dintre ele remarcabile și din punct de vedere al aplicației practice (Heckscher, Ohlin - Abundența relativă de resurse, 1933; Keynes - Investiții guvernamentale, 1936; Rostov - Teoria stadiilor de dezvoltare, 1960; Noua teorie economică - Teoria creșterii endogene, 1985; Noi teorii comerciale - Marshall Economia de mare scală, 1919, Krugman Competiția monopolistă, 1985; În perspectivă – Schumpeter Economie evolutivă, 1939) nu a schimbat fundamental și nici nu a adăugat ceva absolut nou la curentul principal al teoriei economice clasice și neoclasice. De altfel, de regulă, spre deosebire de Științele exacte, în Știința economică, ca știință socială, marile invenții și descoperiri sunt mult mai rare și au loc de obicei după producerea fenomenelor.⁶

⁶ APA Policy DGR, A Study of Factors of Regional Competitiveness, 2003. E. Heimann, History of Economic Doctrines, Oxford University Press, New York, 1964.

În baza considerentelor enunțate, a fundamentelor științei economice (A Smith) și a pilonilor marketingului modern (P Kotler) formulăm următoarea definiție operațională pentru competitivitate:

„Capabilitatea, demonstrată și recunoscută, de pătrundere, rezistentă și de creștere a ponderii pe o piață liberă, concurențială, internă sau globală, ca și de accesare și de extindere pe noi piețe, prin producerea și oferirea de mărfuri și servicii potrivite cererii consumatorilor sau beneficiarilor, la prețuri acceptabile pe respectivele piețe, distribuite printr-o rețea de valoare adăugată optimă, precum și adecvat promovate, astfel încât să fie îndeplinite echitabil atât obiectivele de cifră de afaceri și de profit proprii, cât și nevoile de venituri și de trai ale muncitorilor implicați și respectiv ale consumatorilor”.

În această construcție operațională, definiția competitivității a fost, respectiv este supusă validării Grupului de profesori și respectiv oricărei persoane profesioniste interesate. Ar fi meritoriu să reușim cristalizarea pe această bază a unei definiții științifice larg împărtășite, neuitând că vânzătorul și cumpărătorul sunt parteneri, firmele cu profil similar sunt concurenți, iar consumatorii sunt decidenții de prim și ultim resort!

2. Incursiuni de ordin metodologic

Sub raport metodologic, natura cercetării, obiectivele și circumstanțele realizării ei fac necesare delimitări cât mai clare între competitivitatea în înțelesul ei original și diferitele alte tipuri particulare de competitivitate, abordate tot mai mult nu numai în literatură ci și în practica domeniilor respective: competitivitate microeconomică, competitivitate macroeconomică, competitivitate națională, competitivitate teritorială, competitivitate regională etc. Nu includem în această categorie competiții – competitivități tradiționale din domenii neeconomice, cum sunt cele sportive, școlare, artistice etc. care au natura, istoric și reguli specifice.

Proliferarea, inclusiv instituțională, a conceptului de competitivitate (avem de mai mulți ani nu mai puțin de cinci indicatori solizi

internaționali de măsurare și clasificare a competitivității țărilor sau regiunilor, însă niciunul pentru întreprinzători, firme sau mari companii) s-a accentuat după apariția în 1990 a mult mediatizatei teorii „The Competitive Advantage of Nations” a profesorului de Management Michael E. Porter de la Universitatea Harvard⁷. Mulți economiști, reprezentanți ai cercurilor de afaceri, personalități politice și oameni de presă au primit cu interes, entuziasm chiar, noua teorie, considerând că se înscrie ca un pas înainte pe traiectoria marilor descoperiri ale Ștanței economice: Avantaj absolut (A. Smith), Avantaj comparativ (D. Ricardo), Avantaj competitiv (E. Heckscher, B. Ohlin), Avantaj competitiv al națiunilor (M. Porter).

Determinanții și dinamica avantajului competitiv național gravitează în jurul a patru elemente, pe care Porter le denumește „Diamantul” avantajului competitiv: (1) Condițiile factorilor (poziția țării în factori de producție, cum ar fi forța de muncă calificată și infrastructura); (2) Condițiile cererii (natura și dimensiunea cererii interne); (3) Industrii conexe și de sprijin (furnizori interni puternici și competitivi pe plan internațional); (4) Strategii de firmă, structură, rivalități (reglementări privind înființarea de companii, organizarea și conducerea acestora, concurența internă). Cele patru elemente se influențează reciproc, funcționează după opinia autorului ca sistem. La rândul lor, sunt influențate de două elemente exogene: șansa unor evenimente istorice și culturale și politica guvernamentală.

Succesul înregistrat de Avantajul competitiv al națiunilor l-a propulsat pe Porter în activitățile Forumului Economic Mondial, în special în elaborarea și publicarea anuală a Indicelui global al competitivității, cuprinzând 141 țări, între care și România. În Raportul din anul 2007 al Forumului, Profesorii M. Porter și K. Schwab au publicat prima definiție instituționalizată a Competitivității naționale, după cum urmează: „Set de instituții, politici și factori care determină nivelul productivității unei țări”⁸. După cum se observă, prin această evazivă definiție se induce

⁷ M. Porter, The Competitive Advantage of Nations, Harvard Business Review, March – April 1990.

⁸ M. Porter, K. Schwab, World Economic Forum, Global Competitive Report, 15.12.2007.

ideea îmbinării așa ziselor niveluri micro (factori, productivitate) și macro (instituții, politici) competitivitate.

Nu de același succes beneficiază Avantajul comparativ al națiunilor și în lumea academică. Dimpotrivă, aici conceptul este neobișnuit de dur criticat, subminându-i credibilitatea. Astfel, laureatul Premiului Nobel pentru economie, Paul Krugman, în lucrarea „Competitiveness: a dangerous obsession” afirma temeinic argumentat că analogia dintre corporație și națiune în materie de competitivitate este nepotrivită, greșită. Este ca și când ai spune ca între SUA și Japonia relațiile sunt de aceeași natură cu cele dintre Coca Cola și Pepsi Cola! În plus, făcând referire la mari experiențe nefaste din trecutul apropiat (Delors, Clinton), acest concept eluziv s-a dovedit a fi și înșelător⁹.

Ar mai fi de adăugat un lucru simplu, că într-o economie de piață, iar noi pe acest teren ne aflăm, ca regulă generală NU țările fac comerț între ele, ci firmele, acestea colaborează sau se concurează, la acest nivel are loc competiția și se afirmă competitivitatea, statele având numai rolul de a apăra prin mijloace specifice libertatea și corectitudinea competiției.

Cu toate acestea, conceptul de competitivitate a continuat să prolifereze în plan teritorial, de aceasta dată la nivel regional din cadrul țărilor. Evoluțiile în acest sens au fost stimulate atât de intensificarea preocupărilor generale pentru dezvoltare regională, diminuarea și lichidarea decalajelor interne existente, cât și de diseminarea și instituționalizarea conceptului de competitivitate a națiunilor. În acest fel, în prezent avem trei categorii de competitivități: competitivitatea întreprinderii (micro), competitivitatea regională (mezzo), competitivitatea națională (macro).

Se poate aprecia că preocupările cele mai avansate, riguros organizate și substanțial finanțate privind dezvoltarea regională, inclusiv sub aspectul discutabilei competitivități, sunt asociate cu apariția,

⁹ P. Krugman, Competitiveness: a dangerous obsession, Foreign Affairs, March – April 1994.

consolidarea, lărgirea și prosperitatea Uniunii Europene. Încă de la începuturile sale Uniunea și-a propus ca obiectiv principal susținerea creșterii economice și a standardului de viață mai accelerată a țărilor și regiunilor ramase în urmă, astfel încât să se ajungă la mult clamata Europa Regiunilor. Deși între timp decalajele la nivel de țară față de media UE s-au diminuat, decalajele la nivel de regiune față de media UE sau din țara respectivă persistă sau chiar s-au accentuat, ceea ce relevă un model policentric de dezvoltare, cu ritmuri mai înalte de creștere în marile capitale și marile orașe regionale.

Pentru a sprijini prin toate mijloacele disponibile dezvoltarea regională, UE a adoptat un Indice propriu al Competitivității Regionale, care cuprinde 268 de regiuni NUTS 2 din cele 28 de țări membre, din care 8 din România. În același timp, a fost dată o definiție proprie, denumită „de lucru” competitivității regionale, după cum urmează: „Abilitatea de a oferi un mediu atractiv și sustenabil pentru firme și rezidenți de a trăi și de a munci”¹⁰.

Autorii atrag atenția ca termenul „sustenabil” din definiție nu are sens ecologic, ci de „pe termen lung” și ca definiția în ansamblul ei se referă la o situație de la un moment dat, nu și la evoluția ei în timp. Totodată, cunoscând forța argumentului lui Krugman contra analogiei dintre companie și țară, în cazul de față dintre companie și regiune, autorii spun că în definiția lor firmele sunt puse împreună cu rezidenții. Recunosc, însă, deschis ca Indicele Competitivității Regionale nedreptățește regiunile deținătoare de resurse naturale, cum este cazul Olteniei, care nu sunt luate în calculul scorului regiunilor respective.

Dar cea mai mare problemă pe care o ridică competitivitatea regională, menționată de asemenea de autorii studiului citat, este după părerea noastră, chiar conceptul de regiune de dezvoltare. Pentru a fi calificată ca atare, regiunea trebuie să îndeplinească două condiții: să fie funcțională și să aibă atribut important politic și administrativ. În cele mai multe țări

¹⁰ L. Dijkstra, P. Annoni, K. Kozovska, A New Regional Competitiveness Index, EU Regional Policy, No. 02/2011.

din UE regiunile funcționale nu sunt administrative și viceversa - sunt administrative dar nu sunt funcționale. Regiunea Oltenia nu este nici administrativă, nici funcțională, ci o voluntară, statistic informativă reunire de județe, și credem că nu este nici pe departe un caz izolat. Autorii menționați susțin că acest lucru nu înseamnă subminarea credibilității indicelui, întrucât el captează variațiile regionale pentru firme și rezidenți.

Orice s-ar spune, judecând lucrurile după rezultatele de până acum ale politicilor regionale ale UE și țărilor membre, apare tot mai evidentă necesitatea schimbării de paradigmă în acest domeniu, începând cu redefinirea a însăși noțiunii de regiune de dezvoltare, eliberând-o de încorsetările politice și administrative dăunătoare. Cum din varii motive ajustări interne administrativ teritoriale sunt practic greu dacă nu chiar imposibil de realizat, o soluție fezabilă și peren productivă ar putea fi instituirea actualelor NUTS 2 din țările UE ca Sisteme Complexe Adaptive (SCA), Complex Adaptive Systems (CAS).

Sistemul Complex Adaptiv, termen utilizat prima dată de sociologul Walter Brucklay în anul 1982, este de resortul Științelor complexității, care se dezvoltă actualmente accelerat pe o bază multidisciplinară în special în cadrul Institutului Santa Fe din California, SUA. Chiar denumirea sa spune despre ce este vorba: Sistem – un ansamblu alcătuit din multe componente eterogene, specializate (agenți); Complex – agenții interacționează conform menirii lor, fără sa se cunoască care este produsul final al ansamblului, iar sistemul relaționează cu alte sisteme; Adaptiv – evoluție permanentă, orice mișcare a agenților provoacă altele interne și ale sistemului în totalitatea sa, care pot fi mai ample decât suma mișcărilor interne promotoare.

De menționat și unele din principalele caracteristici ale sistemului: autoorganizare, autocontrol, conectivitate, interdependență, feedback,